भिन्नित्वा पुण्यप्रकाश इत्यर्थः। अत्र वासना प्रागुक्ता एतदर्थं नाड्य प्राक्परतस्पुण्यप्रा। अत्र गणितागतघटीपलेषु किंचितजैमिनिवाक्ये च क्वचित् किंचित्पलभेदो घटिकाभेदश्च इनतिथ्यादिवशतः। युक्तं चैतत् व्याकाशे हि वेधादिना स्पष्टा एव खगा दृग्गणे न मध्यमाः "दिनद्वयस्पष्टखगान्तरालकालः स्फुटस्तु स्फुटभुक्तिबिम्बैरिति" स्पष्टत्वेव बिम्बसंक्रान्तिपर्यन्तानयनसूचितम् उक्तञ्च लोपार्केच "कुजादिकानामपि बिम्बलिप्ताः पञ्चाशुणाः खलजवेन भक्ताः। नाड्यादिकः संक्रमणान्तरालकालः स्फुटस्तु स्फुटभुक्तिबिम्बैरिति" अपिशब्दात् सूर्यचन्द्रमसोर्यत्र तथा इति मध्यमाद्येन्द्वा स्पष्टगतिबिम्बयोरुदयास्तयोर्यास्यां साम्यैस्तत्तद्घटिकानामप्युदयास्तयोर्यथास्यात्विक्रमेणापतति तेषां चानियतत्वात्सद्यो उपनिबन्धायोगाच्छीघ्रैर्नियतमध्यगत्वा सूर्यादीनां पर्यायां पुण्यप्रकाशघटीरानीयोपनिबन्धः कृतः। अत्र यत्कृतं पद्यम् "नाड्यो रामगुणा२१ रवेरथ विधोः षट्दोः पलैर्युग्गुहयं२।२६ भौमस्याब्धिपलैर्युतानवहृ।४ विदोहृ।२०युक्ताः पलैः खाब्धिभिः। पञ्चाब्धोऽष्टगजाष्ट गुरोरथ भृगोर्नेत्राहृ।८ पलैरष्टभिः पुण्याः स्युः खलपाः शनेः१६ कमयतो राश्यृक्षयोः संक्रमे। अतो यो जैमिनिवाक्ये वार्षायतमः पलसप्तयुक्ता गुरोरितिपाठो माधवादिभिरपाठि तथा हेमाद्रिणापि द्विनागनाड्यः इति पदे नागा अष्टौ द्विराहता नागा द्विनागाः षोडशनाडिकाः शनैश्चरसंक्रान्तौ पुण्यप्रकाश इति यत् व्याख्यातवान् तदुभयमपाकृत भवति तथा रामचन्द्राचार्यो अपि कालनिर्णयटीपिकायां हेमाद्रयादिमूलकमसमर्थं स्वपक्षेनोपानिबध्नात् अतस्तयोरुक्तयोर्न्याय्यः। तथा तत्सर्वपक्षायां राशिनक्षत्रयोः संक्रान्तिषु पुण्यप्रकालताप्यास्ति। भास्करोऽपि "रवेस्तु ताः पुण्यतमाः" इतिवदिन्द्वादिसंक्रान्तिषु नाड्यः पुण्या इत्यङ्गीकृतवत्। अतिशायने तमबिष्ठभाविति पाणिनिवचनात् "यदः स्वसंक्रान्तिमोभिन्नफलं विधत्ते" इति। सूर्यादिसंक्रान्तिसाधारणं तत्र सकलसंक्रान्तिषु दिनरात्रिविष्णुपदादिभेदेन सूर्यसंक्रमवन्निर्णयोऽध्येयः। एतत्संक्रान्तिमान्यता हि गुर्जरदेशेऽस्तीत्यत्र प्रवक्ता तत्रसकलः इति सकलपर्वसंक्रान्तिनिर्णयः" पी०धा० अरणभेदेऽर्कसंक्रान्तिफलं तत्रैव

नारदः "निविष्टो वणिजे विष्ट्यां बालवे च वने गरे। कौलवे शकुनी भानुः किंस्तुघ्ने चतुष्पदः। चतुष्पादे तैतिले नागे सुप्तः क्रान्तिं करोति सः। धान्यार्घहृष्टिषु समं श्रेष्ठं हीनं भवेत्क्रमात्" क्रान्तिं संक्रान्तिम्। रत्नमालायामपि "चतुष्पदे तैतिलनागयोश्च सुप्तो रविः संक्रमणं करोति। विष्ट्यां बवाख्ये च गराह्वये च स बालवाख्ये वणिजे निविष्टः। किंस्तुघ्ननाम्नि शकुनावपि कौलवाख्ये चोर्द्ध्वस्थितस्य खलु संक्रमणं रवेः स्यात्। धान्यार्घहृष्टिषु भवेत् क्रमशस्त्वनिष्टमध्येष्टतेति सुतयः प्रवदन्ति पूर्वे" इति।

"संक्रान्तौ ग्रहणर्क्षं वा जन्मन्युभयपार्श्वयोः। नेष्टं त्रयं षट्शुभदं पर्यायाच्च पुनःपुनः। हानिर्दृष्टिः स्थानहानिस्तथा प्राप्तिरिति क्रमात्" नारदेनोक्तम्।

संक्रान्तेर्यत्रत्रयं ग्रहणनक्षत्रं वा यदि जन्मभं भवेत्य वा ताभ्यामुभयपार्श्वगतं जन्मभं भवेत्तदा अनिष्टमेव नक्षत्रत्रयं निषिद्धं ततो नक्षत्रषट्कं शुभं ततस्त्रिकेऽर्थहानिस्ततः षट्के दृष्टिः ततस्त्रिके स्थानहानिस्ततः षट्सु दृष्टिः षट्सु स्थानप्राप्तिरिति। अतएव पठन्ति दाक्षिणात्याः "संक्रान्त्यधरनक्षत्राद्गणयेज्जन्मभावधि। त्रिकं षट्कं त्रिकं षट्कं त्रिकं षट्कमिति क्रमात्। पर्यायभोगो व्यया वस्त्रं हानिश्च विपुलं धनम्" इति त्रिकं शुभं षट्कमशुभमिति फलितोऽर्थः" पी०धा०। अधिकमयनसंक्रान्तिशब्दे १२९६ पृ०द्रष्टव्यम्।

स्थूलतया मेषादौ रविसंक्रान्तेर्वारदण्डाद्यानयनप्रकारः ज्यो०त० उक्तो यथा

"नवाष्टशक्र।४८९हीनेन शकाब्दाङ्केन पूरिताः। भूर्वाक्षचन्द्रावेकाग्नी कुरामो वेदयुग्मके। १।१५।२१।११।२४ अङ्गा अहर्गणादेस्तु षष्ट्या लब्धाङ्कसंमिताः। दण्डात् खाग्नी हयेषू च १०।५७ पलाद्विला ततः पुनः। सप्तान्यथिष्ठा वाराः स्युस्ततो दण्डादिकाः परे। मेषस्य क्रमशो भानोः सिद्धान्तस्फुटसम्मताः। भुजौ षड्भिर्यमाग्नी २। ६६ ११ कार्मोजातिर्गजावनी। ६।२२।।८ रामचन्द्रोऽग्नियुग्मङ्ग १ १ २१ तर्कोऽङ्गुटक् नवाशुगौ। ६ २९ ५९ द्वावङ्गुटग् वेदवाणा २।२९।५४ अब्धिर्वाणशरौ शराः। ४।५५।३१ पक्षागवेदौ शून्येन्दू ६ ४८ १० एकं शैलभुवौ शराः। ।।१७।५। द्वौ षड्ग्नो तथा काला २।२६। ६ अब्धीरामः शरावनी। ४।२।१५। पक्षाग्नीषू तथा रुद्रा ५।५२।११। मेषसंक्रमणवारतः। अङ्गैर्योज्या इनादेस्तु वाराद्याः संक्रमे रवेः"।

राशिभेदे संक्रान्तिनामभेद तत्संक्रमकाले स्वनक्षत्रस्य पूरणाज्जातिसंक्रान्तिचक्रस्थानविशेषस्थितौ फलभेदश्च तत्रोक्तो यथा "मकरकर्कटसंक्रान्ती द्वे तूदग्दक्षिणायने। विषुवती तुला